

Scheidingsmotieven in Nederland sinds de jaren vijftig

Paul M. de Graaf en Matthijs Kalmijn*

Abstract

Using survey data on 1718 ever-divorced men and women, we describe the reasons or motives that people give for their divorce. We distinguish four motives: (a) relational issues, (b) behavioral problems (e.g., substance abuse, violence), (c) work and the division of labor, and (d) the friends and family of the marriage partners. Relational motives are mentioned most frequently. We assess what the influence is of the following five characteristics on the type of motives that are mentioned: the year of the divorce, the sex of the respondent, the life cycle stage at the time of divorce, religiosity, education, and the type of place people lived in (urban versus rural). One of the most important findings is that severe motives for a divorce (such as violence and infidelity) have become less important across divorce cohorts. Our interpretation of this finding is in terms of a threshold-hypothesis. Because divorce has become more common and more accepted over time, it has become easier to divorce. When the threshold for divorce is higher, the marriages that end in divorce will be more problematic. Another finding is that there has been a trend in the direction of more relational motives, particularly among women. We interpret this trend in terms of more general cultural trends in society such as a more individualistic and psychological approach to relationships. Third, we find that problems in the realm of work and household labor have become more important motives for a divorce, particularly among women. This is consistent with the dramatic increase of emancipatory attitudes in the last decades, combined with a much slower change in the behavior of married couples.

1 Motieven, oorzaken en wettelijke gronden

Op basis van een groot landelijk survey onder (ooit) gescheiden personen in Nederland, inventariseren we in dit artikel de motieven die partners hebben gehad om uit elkaar te gaan. Wat waren volgens de huwelijkspartners zelf de redenen om te scheiden, hoe zijn deze redenen veranderd over de tijd en zijn er verschillen tussen mannen en vrouwen en tussen sociaal-demografische categorieën? Door deze vragen te beantwoorden krijgen we voor het eerst in Nederland een representatief beeld van de argumenten die mannen en vrouwen in het recente en minder recente verleden hebben gehad om te scheiden.

Scheidingsmotieven moeten worden onderscheiden van de oorzaken van een echtscheiding enerzijds, en van de wettelijke gronden voor een echtscheiding ander-

---

*Paul de Graaf is universitair hoofddocent bij de sectie Sociologie van de Katholieke Universiteit Nijmegen. Matthijs Kalmijn is universitair hoofddocent bij de vakgroep Sociologie van de Universiteit Utrecht. Correspondentieadres: P.M. de Graaf, Sectie Sociologie/ICS, Katholieke Universiteit Nijmegen, Thomas van Aquinostraat 4, 6500 HE Nijmegen, tel. 024 361 1715, fax. 024 361 2399, e-mail: PdeGraaf@mailbox.kun.nl. Eerdere versies van dit artikel werden gepresenteerd op het *Seminar Empirische Sociologie van de Amsterdamse School voor Sociologisch Onderzoek* (Amsterdam, 29 mei 2000) en op de *Negende Sociaal-Wetenschappelijke Studiedagen* (Amsterdam, 2-3 mei 2000). Met dank aan de leden van het SIN-seminar, Jaap Dronkers, Bert Schijf, Ali de Regt en Frans van Poppel voor commentaar op eerdere versies van dit artikel.

zijds. Als we het hebben over oorzaken gaat het om factoren die de kans op een scheiding vergroten. Men spreekt pas van een oorzaak als gescheiden paren een zeker kenmerk wel hebben en gehuwde paren niet of in mindere mate. De studie van oorzaken is dus altijd vergelijkend en objectief. Motieven zijn redenen die mensen zelf aangeven voor hun scheiding. Hier is er geen sprake van een vergelijking met gehuwden en is de informatie per definitie subjectief. Wettelijke gronden, tot slot, zijn vergelijkbaar met motieven, met dat verschil dat het gaat om scheidingsredenen die mensen aan de rechter hebben opgegeven en die de rechter vervolgens heeft geaccepteerd.

Tussen oorzaken, motieven en wettelijke gronden bestaan geen één-op-één relaties. In de eerste plaats zijn niet alle motieven een oorzaak. Als gescheidenen bijvoorbeeld drankmisbruik in het huwelijk noemen als motief behoeft dit nog geen oorzaak te zijn omdat ook gehuwden met drankmisbruik te maken kunnen hebben gehad. Omgekeerd zijn ook niet alle oorzaken een motief. Veel risicofactoren zijn immers van sociaal-structurele aard en mensen zijn over het algemeen niet geneigd te denken over hun persoonlijke leven in dat soort termen. Sociaal-structurele variabelen zullen vooral indirect leiden tot een scheiding en mensen zullen eerder de tussenliggende schakel noemen dan de achterliggende oorzaak. In verband hiermee speelt ook dat mensen restricties vaak niet als een oorzaak benoemen. Financiële afhankelijkheid zal bijvoorbeeld wel worden gezien als reden om bij elkaar te blijven, maar financiële onafhankelijkheid zal niet worden genoemd als reden om uit elkaar te gaan.

Ook motieven en wettelijke gronden overlappen elkaar slechts ten dele. Ten eerste zullen veel motieven geen wettelijke grond vormen omdat ze door de rechter onrechtmatig of irrelevant worden geacht. Ten tweede zijn er wettelijke gronden die geen motief zijn, bijvoorbeeld omdat mensen tegenover de rechter niet de waarheid spreken. De wetgeving rond scheiding speelt hierbij een grote rol. Voor 1971 werden slechts enkele redenen door de rechter geaccepteerd als wettelijke basis voor een scheiding. De belangrijkste daarvan was overspel, maar ook kwaadwillige verlating, een misdrijf, of zwaar lichamelijk geweld waren geldige redenen. Na 1971 werd de wet versoepeld en was duurzame ontwrichting (zonder duidelijke definitie) voor de rechter al genoeg. Door de starre wetgeving in de eerdere periode zou er veelvuldig sprake zijn geweest van gefingeerde bekentenissen, een fenomeen dat ook wel bekend stond als de 'grote leugen' (Van Poppel & De Beer, 1991). De 'grote leugen' laat op een mooie manier zien dat er geen sluitende relatie is tussen wettelijke gronden en motieven.

In dit artikel richten wij ons op motieven en niet op oorzaken of wettelijke gronden. We hebben (ooit) gescheiden personen gevraagd wat voor zaken voor hen persoonlijk een rol hebben gespeeld bij de beslissing om uit elkaar te gaan. We maken dus geen vergelijking met gehuwden en hebben evenmin gevraagd naar wat men tegen de rechter heeft gezegd. We gaan ervan uit dat mensen zich bij hun antwoorden niet hebben laten leiden door wat er destijds bij de rechter heeft gespeeld en we zullen waar het kan deze assumptie empirisch onderbouwen. Hoewel motieven zoals gezegd niet noodzakelijk iets zeggen over de achterliggende oorzaken van echtscheiding, geven zij wel informatie over wat mensen zelf voelen en ervaren wanneer ze scheiden. Hiermee zeggen de motieven ook iets over de aard van de scheiding. Naast het eenvoudigweg in kaart brengen van motieven is het mogelijk een aantal hypothesen te formuleren over hoe paren verschillen in hun scheidingsmotieven. Hierbij richten we ons met name op verschillen tussen scheidingscohorten, tussen mannen en vrouwen en tussen sociaal-demografische categorieën. Uit de analyses blijkt over het algemeen dat er grote onder-

linge verschillen zijn in scheidingsmotieven en dat er dus ook heel verschillende soorten scheidingen bestaan.

Vergelijkbaar representatief onderzoek naar het proces van scheiding is in Nederland nog niet gedaan. Een studie van Weeda uit de beginjaren tachtig (Weeda, 1991) heeft dezelfde thematiek, maar verschilt op een aantal belangrijke punten van de onze. Weeda's studie bestond uit een relatief kleine en niet aselekt gekozen groep onderzoekspersonen, werd hoofdzakelijk gedaan met open interviews in plaats van met enquêtes en beperkte zich tot scheidingen in de late zeventiger jaren. Gelijktijdig met ons onderzoek heeft ook het Centraal Bureau voor de Statistiek in het 'Onderzoek Gezinsvorming 1998' vragen opgenomen over de motieven om te scheiden (De Graaf & Steenhof, 1999). Het CBS presenteert echter alleen de overall percentages en geen verdere uitsplitsingen.

2 Onderzoeksvragen en hypothesen

We onderscheiden vier soorten motieven die de respondenten hebben genoemd voor hun scheiding. Dat zijn in de eerste plaats motieven die direct betrekking hebben op de persoonlijke relatie die de huwelijkspartners met elkaar onderhouden. Uit elkaar groeien, een tekort aan aandacht voor elkaar en niet goed kunnen praten zijn motieven die hieronder vallen. In de tweede plaats zijn er motieven die met individuele gedragsproblemen te maken hebben. Drank- en drugsgebruik, geweldpleging en seksuele ontrouw zijn hier voorbeelden van. In de derde plaats zijn er motieven die betrekking hebben op de organisatie van het huishouden: de verdeling van huishoudelijke taken, het werk dat partners doen, het uitgavenpatroon en de opvoeding van de eventuele kinderen. Ten slotte zijn er motieven die voortkomen uit de sociale omgeving, zoals problemen met de familie en de vrienden van de partner.

Naast een algemene beschrijving van de frequentie waarmee de vier soorten motieven worden genoemd, splitsen we de antwoorden van de respondenten op naar de volgende kenmerken: de sekse van de respondent, de periode waarin de scheiding plaatsvond, de levensfase waarin het paar verkeerde op het moment van de scheiding en drie 'moderniseringsindicatoren,' te weten het opleidingsniveau, de religiositeit en het onderscheid tussen stad en platteland. Wat deze factoren gemeen hebben is dat ze in de internationale scheidingsliteratuur bekend staan als toonaangevende sociaal-demografische determinanten van echtscheiding. De kans op een scheiding is kleiner voor oudere huwelijkscohorten, voor huwelijksparen met jonge thuiswonende kinderen, voor lager opgeleide paren, voor kerkelijke paren en voor paren die op het platteland wonen (Berrington & Diamond, 1999; Diekmann & Klein, 1991; Manting, 1993; De Rose, 1992; South & Spitze, 1986; Waite & Lillard, 1991).

Via deze uitsplitsingen proberen we in de eerste plaats te achterhalen of er structurele verschillen bestaan in scheidingsmotieven en daarmee in het soort scheiding dat mensen ervaren. Belangrijker is dat we op basis van de aangetroffen verschillen kunnen nagaan in hoeverre het schijnbaar zo individuele scheidingsproces beïnvloed is door maatschappelijke ontwikkelingen. Drie ontwikkelingen lijken hierbij belangrijk.

Ten eerste is het verschijnsel echtscheiding normaler geworden. De zogeheten 'Tweede Demografische Transitie' heeft met zich mee gebracht dat het huwelijk in de westerse wereld aan waarde heeft verloren (Kalmijn, 1994; Lesthaeghe & Van de Kaa, 1986). Het echtscheidingscijfer is tussen 1965 en 1985 vervijfvoudigd (Tas, 1989) en demografische ramingen laten zien dat in de jaren negentig één op de vier huwelijken

uiteindelijk via echtscheiding zal worden ontbonden (De Jong, 1999). Met de toename in het scheidingscijfer is ook de tolerantie in het publiek sterk toegenomen. In 1965 vond 12 procent het beter om te scheiden bij grote spanningen in een huwelijk met kinderen, in 1995 vond 45 procent dat beter (SCP, 1996). Omdat scheiding normaler is geworden, zal ook het scheidingsproces zijn veranderd.

De algemene hypothese die we hieraan koppelen is: wanneer echtscheiding normaler wordt, worden oorzaken, gevolgen en de verdere gang van zaken rondom het proces van echtscheiding minder ingrijpend. In de jaren vijftig en zestig, lag de drempel om te scheiden hoger en zullen er dus meer zwaarwegende motieven moeten zijn geweest om uit elkaar te gaan. Deze zogeheten scheidingsdrempel-hypothese kan ook worden toegepast op de andere kenmerken die we in dit artikel beschouwen. Scheiding komt minder voor onder paren met thuiswonende kinderen, onder laag opgeleiden, onder kerkelijken en in plattelandsgemeenten, en om die reden verwachten we dat de scheidingsmotieven in deze categorieën zwaarder zijn.

Een tweede maatschappelijke ontwikkeling is de psychologisering van de samenleving. In onze samenleving zijn economische bindingen tussen mensen minder belangrijk geworden en zijn zij vervangen door emotionele, affectieve bindingen. De term psychologisering slaat niet alleen op bindingen tussen ouders en kinderen (Brinkgreve & De Regt, 1999), maar wordt ook veel toegepast op allerlei andere primaire relaties, waaronder die tussen levenspartners. De toenemende welvaart en de verzorgingsstaat hebben vrijwel iedereen bestaanszekerheid gegeven en dit schept ruimte voor de meer affectieve kant van menselijke betrekkingen. Daarbij komt dat mensen hun innerlijk welbevinden steeds belangrijker zijn gaan vinden en zich meer en meer bewust zijn geworden van hun psychisch functioneren (Bellah et al., 1985; Vellenga, 1995). Bij deze ontwikkelingen hoort ook dat men hogere eisen is gaan stellen aan de kwaliteit van de huwelijksrelatie en het psychosociaal functioneren van de partner (Zeegers, 1988). Het huwelijk moet meer bieden dan alleen materiële zekerheid. Zaken als verstandhouding, communicatie, gevoeligheid, affectie en begrip worden in toenemende mate belangrijk gevonden in een relatie.

Een hypothese die we op basis van deze ideeën kunnen formuleren is dat vooral de aard, en niet zozeer de zwaarte, van de scheidingsmotieven verschilt tussen vroeger en nu. Meer specifiek verwachten we dat scheidingen van tegenwoordig een meer psychologisch karakter hebben dan vroeger. Hiermee bedoelen we dat de nadruk meer is komen te liggen op psychologische of relationele problemen en minder op praktische of andere externe problemen. Deze verschillen zijn mogelijk ook te verwachten als we kijken naar factoren zoals opleiding, religie en urbanisatie. Hoger opgeleiden, stedelingen en niet-kerkelijken zijn waarschijnlijk meer ontvankelijk geweest voor de psychologisering van de samenleving en bij hen verwachten we dan ook vaker relationele scheidingsmotieven te horen.

Een derde maatschappelijke ontwikkeling die we in de scheidingsmotieven terug zouden kunnen vinden is de vrouwenemancipatie. Zoals bekend zijn ongelijkheden tussen mannen en vrouwen, zowel binnen als buiten het gezin, in de afgelopen decennia sterk afgenomen. Hoewel de wensen en opvattingen van vrouwen ten aanzien van sekserollen in de loop der tijd meer egalitair zijn geworden, zijn veranderingen in de praktijk van het huwelijk, zoals veranderingen in de bijdrage van mannen aan huishoudelijke taken en de opvoeding, minder geprononceerd (Van der Lippe & Niphuis-Nell, 1994; SCP, 1998). Gedragsveranderingen hebben de veranderingen in het culturele

rele klimaat niet kunnen bijbenen en als gevolg daarvan kan men verwachten dat er steeds meer onvrede is ontstaan met de taakverdeling in het huishouden.

Onze hypothese is dat motieven die te maken hebben met de organisatie van het huishouden, met name onder vrouwen, over de tijd steeds belangrijker zijn geworden. We verwachten niet alleen toenemende onvrede met de bijdrage van de man aan de opvoeding van kinderen en huishoudelijke taken, we verwachten ook een toenemende onvrede over mannen die te veel tijd besteden aan hun beroep. Gegeven dat er ook binnen periodes verschillen bestaan in de acceptatie van egalitaire denkbeelden, verwachten we dat huishoudelijke motieven ook vaker worden genoemd door meer moderne groepen als hoger opgeleiden, stedelingen en niet-kerkelijken.

3 Onderzoeksopzet: Het survey Scheiding in Nederland 1998

3.1 Data

We beschrijven de scheidingsmotieven op basis van het door ons in 1998 uitgevoerde survey-onderzoek 'Scheiding in Nederland' (Kalmijn & De Graaf, 1998; Kalmijn, De Graaf & Uunk, 2000). Dit survey is gebaseerd op een gestratificeerde steekproef van gehuwde, gescheiden en hertrouwde respondenten tussen 30 en 75 jaar uit 19 gemeentes in Nederland. In dit artikel beperken we ons tot de gegevens van de (hertrouwde én niet-hertrouwde) gescheiden personen; dat zijn er 1718. De overall percentages die wij presenteren zijn gewogen zodat de verdeling in de steekproef van gescheidenen wat betreft leeftijd, sekse, regio, urbanisatie en burgerlijke staat (hertrouwd of niet), overeenkomt met landelijke cijfers.

3.2 Metingen en methode van analyse

De respondenten werden thuis geïnterviewd met behulp van gestructureerde vragenlijsten, aangevuld met enkele open vragen. Om motieven in kaart te brengen werd aan respondenten tijdens het interview een lijst voorgelegd van 22 mogelijke motieven. De vraag die hierbij werd gesteld luidde: kunt u van onderstaande zaken aangeven of ze voor U een rol hebben gespeeld bij de beslissing uit elkaar te gaan?. De antwoorden die de respondenten konden aankruisen waren: speelde geen rol, speelde wel mee, of speelde belangrijke rol. Gemiddeld gaven de respondent 3,7 motieven aan die een belangrijke rol hebben gespeeld en nog eens 3,4 motieven die ook mee hebben gespeeld.

Van alle mogelijke motieven hebben we er hier 17 zo goed mogelijk onder vier noemers gebracht: motieven in de relationele sfeer, motieven die met gedragsproblemen te maken hebben (geweld, bijvoorbeeld), motieven over de organisatie van arbeid en huishouden (taakverdeling, bijvoorbeeld) en motieven die betrekking hebben op de sociale omgeving. De overige vijf motieven hebben we niet onder kunnen brengen in de vier categorieën.

De sociaal-demografische kenmerken zijn als volgt gemeten (zie Tabel 1 voor de frequentieverdelingen):

- (a) de periode van scheiding: 1949-1972, 1973-1984, 1985-1996;
- (b) de levensfase op het moment van scheiding: nog geen kinderen, jongste kind onder de 18 (benoemd als 'thuiswonende kinderen'), jongste kind 18 of ouder (benoemd als de 'lege nest fase');
- (c) opleiding: gebaseerd op de opleiding van de vrouw en gesplitst in HBO of WO versus lager;

- (d) religie: gebaseerd op de vraag of de respondent zichzelf bij aanvang van het huwelijk als lid van een kerk beschouwde;
- (e) stedelijkheid: gebaseerd op de woonplaats vijf jaar na aanvang van het huwelijk (of eerder als eerder gescheiden) en verdeeld in niet stedelijk versus de rest (het accent ligt dus op het contrast tussen kleine gemeenschappen op het platteland versus de rest).

Tabel 1: Gemiddelden en percentages voor onafhankelijke variabelen en leeftijd (N=1718)

	Ongewogen	Gewogen ^a
LEEFTIJD (gemiddelde)	49	49
HUISSITUATIE		
Alleenstaand	46	38
Hertrouwd of ongehuwd samenwonend	54	63
JAAAR VAN SCHEIDING		
1949-1972	8	9
1973-1984	37	35
1985-1998	55	56
LEVENSFASE BIJ SCHEIDING		
Kinderloos (nog geen kinderen)	29	32
Thuiswonende kinderen (jongste kind < 18)	64	62
Leeg nest (jongste kind > 18)	7	6
OPLEIDING		
Vrouw HBO of WO opleiding	21	19
RELIGIE		
Respondent lid van kerk bij aanvang huwelijk	51	50
URBANISATIE BIJ AANVANG HUWELIJK		
Niet stedelijk bij huwelijk (CBS categorie 5)	11	9
GESLACHT		
Vrouw	60	50

^a Gewogen voor leeftijd, sekse, regio, urbanisatie, en burgerlijke staat (hertrouwd of niet), op basis van weging op marginalen afkomstig van het CBS, met uitzondering van burgerlijke staat (afkomstig uit landelijke surveys) en sekse (gefixeerd op 50%-50%).

Voor elk motief hebben we een multivariate logistische regressie uitgevoerd waarin alle onafhankelijke variabelen tegelijkertijd zijn opgenomen om te laten zien hoe deze samenhangen met de genoemde scheidingsmotieven. De resultaten van de regressie-analyses worden gepresenteerd met behulp van percentages. Voor elk motief wordt het—op grond van het geschatte regressiemodel—verwachte percentage respondenten berekend dat heeft gezegd dat het motief een rol speelde. Deze verwachte percentages worden berekend onder de veronderstelling dat de respondenten op de overige onafhankelijke variabelen ‘gemiddeld’ scoren. Dit is belangrijk omdat de onafhankelijke variabelen met elkaar samenhangen. De modellen zorgen ervoor dat de waargenomen verschillen tussen bijvoorbeeld perioden niet zijn toe te schrijven aan het toegenomen onderwijsniveau en omgekeerd, dat verschillen tussen bijvoorbeeld kerkelijken en niet-kerkelijken niet staan voor verschillen tussen perioden. De verschillen tussen de verwachte percentages worden statistisch op significantie getoetst met behulp van de parameters uit de logistische regressiemodellen. Verschillen tussen mannen en vrouwen worden niet gecontroleerd voor de invloed van sociaal-demografische factoren omdat het hier interessanter is de bivariate verschillen te zien.

3.3 Mogelijke vertekeningen

Een belangrijk punt is dat de vragen retrospectief zijn en dat de scheidingen een vrij lange periode bestrijken: 1949-1998. Voor sommige mensen is de scheiding dus langer geleden dan voor andere. We willen graag een realistisch beeld hebben van de scheidingsmotieven maar dit beeld kan op verschillende manieren worden vertekend. Ten eerste kan er een probleem bestaan met recente scheidingen. Het is goed mogelijk dat kortgeleden gescheiden personen een minder uitgebalanceerd en wellicht meer emotioneel beeld hebben van hun scheiding dan anderen. We menen dat dit het beeld van de motieven niet ten goede zal komen. Om die reden hebben we scheidingen uit 1997 en 1998 uit de steekproef verwijderd.

Ten tweede zullen mensen geneigd zijn meer motieven te vergeten naarmate de scheiding langer geleden heeft plaatsgevonden. Bij sommige mensen zal er alweer zoveel zijn gebeurd in de levensloop—denk aan hertrouw—dat hun beeld van de scheiding te vlak is. Als een dergelijk effect optreedt, vermoeden we dat alle historische trends eerder worden verzwakt dan versterkt. De trends die we vinden zijn dan een onderschatting van de werkelijke trends. Trends kunnen ook nog op een andere manier worden afgezwakt. In de manier waarop mensen terug kijken naar het verleden kunnen zij immers beïnvloed zijn door dezelfde maatschappelijke processen als die de motieven zelf zouden hebben veranderd.

Ten derde kan men zich afvragen of veranderingen in de wetgeving rond echtscheiding sommige trends niet vertekenen. Vóór 1971 waren overspel en zwaar lichamelijk geweld vrijwel de enige gronden voor het uitspreken van een scheiding en werd er daarom veelvuldig gelogen tegenover de rechter, zo wordt dikwijls beweerd. Wellicht heeft de ‘grote leugen’ zich vastgezet in het hoofd van mensen en zullen respondenten hun rapportages over vroeger laten kleuren door wat men toen tegen de rechter heeft gezegd. Als deze redenering klopt zouden we een afname verwachten in bijvoorbeeld overspel als motief, terwijl er in werkelijkheid niets is veranderd. Om deze mogelijkheid te onderzoeken hebben we additionele analyses uitgevoerd waarin we proberen het effect van de wetswijziging te isoleren.

4 Bevindingen

In Tabel 2 presenteren we frequentieverdelingen van de scheidingsmotieven die de respondenten hebben aangekruist. De cijfers maken duidelijk dat de relationele scheidingsmotieven het vaakst worden genoemd. ‘Uit elkaar groeien’, ‘tekort aan aandacht’ en ‘niet goed kunnen praten’ worden door ongeveer driekwart van de respondenten genoemd. Hiermee verwant is de bevinding dat ongeveer 40 procent van de respondenten seksuele problemen noemt als scheidingsmotief. Bijna de helft van de respondenten geeft aan dat persoonlijke problemen van de ex-partner een rol speelden bij de beslissing om te gaan scheiden. Smaakverschillen worden door één op de drie respondenten genoemd.

In de tweede groep vallen relatief zware motieven, zoals drankmisbruik, lichamelijk geweld en seksuele ontrouw. We zien deze als voorbeelden van gedragsproblemen tijdens het huwelijk, waarbij sommige van deze problemen natuurlijk groter zijn dan andere. We hebben besloten niet te vragen naar het probleemgedrag van de respondent zelf omdat we denken dat dit een onderschatting zou opleveren. In plaats daarvan hebben we een aantal omwegen bewandeld. Bij drank- en drugsgebruik hebben we gevraagd naar het gedrag van de ex-partner. We denken dat dit een meer valide meting

oplevert omdat zowel onderschatting (schaamte) als overschatting (rancune) een rol kan spelen. Bij geweld hebben we gevraagd of lichamelijk geweld een rol speelde zonder expliciet te zijn over de dader. Hoewel de validiteit van metingen van sociaal ongevenst gedrag een punt van discussie blijft, menen we dat de grootste vertekeningen met deze strategieën ondervangen zijn.

Tabel 2: Scheidingsmotieven voor de gehele steekproef: percentage respondenten dat antwoordde "speelde wel mee" of "speelde belangrijke rol" voor alle gescheidenen en naar sekse (gewogen resultaten; N=1718)

	Allen	Mannen	Vrouwen	Chi ² toets ^a
RELATIONEEL				
Uit elkaar groeien	78	79	76	2,0
Aandacht tekort	74	69	78	16,2**
Niet goed kunnen praten	73	68	78	20,7**
Persoonlijke problemen van ex	46	43	50	8,8**
Seksuele problemen	42	41	44	1,8
Versillen in smaak en voorkeuren	30	28	32	2,8
GEDRAGSMATIG				
Drank- en drugsgebruik ex	22	9	36	172,5**
Lichamelijk geweld	16	6	26	127,7**
Seksuele ontrouw ex	37	32	42	18,4**
Seksuele ontrouw respondent	17	22	11	35,0**
ARBEID EN HUISHOUDEN				
De opvoeding van de kinderen	28	20	35	31,0**
Teveel werken door ex	15	8	23	69,7**
Verdeling van huishoudtaken	22	17	28	33,1**
Vrijtijdsbesteding van de ex	32	20	44	114,3**
Uitgaven van ex	33	25	40	44,6**
OMGEVING				
Problemen met familie van ex	15	17	14	2,1
Problemen met vrienden van ex	19	21	16	8,0**
OVERIGE MOTIEVEN				
Meningsverschillen over kinderen krijgen	15	15	15	0,0
Godsdienstverschillen	7	7	8	1,0
Gewoontes van de ex	53	42	63	78,0**
Respondent kreeg andere relatie	16	18	15	2,6
Ex kreeg andere relatie	36	36	37	0,6

^a De Chi-2 waarde geeft aan of het percentage bij mannen significant verschilt van het percentage bij vrouwen. Percentages zijn gewogen zoals in Tabel 1. De sekse-verschillen zijn niet gecontroleerd voor de invloed van andere sociaal-demografische kenmerken. ~ p < 0,10, * p < 0,05, ** p < 0,01.

Uit onze metingen blijkt dan dat zware motieven door een minderheid van de respondenten wordt genoemd, al is het aantal Nederlandse huwelijken dat met deze problemen te maken krijgt gedurende het huwelijk beslist niet gering. Voor bijna een kwart van de respondenten waren drank- en drugsgebruik een belangrijk scheidingsmotief (22 procent) en één op de zes respondenten noemde lichamelijk geweld een reden om uit elkaar te gaan (16 procent). Ook het scheidingsmotief 'seksuele ontrouw van de ex-partner' werd behoorlijk vaak genoemd: in 37 procent van de gevallen.

Opvallend is dat ontrouw minder vaak wordt genoemd wanneer deze betrekking heeft op de respondent zelf dan wanneer die betrekking heeft op de partner. Ongeveer 17 procent van de respondenten zegt dat de eigen seksuele ontrouw een scheidingsmotief is, terwijl maar liefst 37 procent zegt dat de ontrouw van de ex-partner een reden was om uit elkaar te gaan. Blijkbaar is men geneigd ontrouw vooral aan de ex-partner toe te schrijven. Vrijwel exact dezelfde verschillen zijn eerder in de Verenigde Staten gevonden (South & Lloyd, 1995). De reden hiervoor kan zijn dat men zijn eigen ontrouw niet wil toegeven of dat men de partner ten onrechte verdenkt van ontrouw. Daarnaast kunnen mensen hun eigen ontrouw zien als het gevolg van een slechte relatie en de ontrouw van de partner als een oorzaak daarvan.

De derde groep motieven heeft betrekking op de organisatie van het huishouden. De vrijetijdsbesteding en de uitgaven van de partner worden door ruim 30 procent van de respondenten genoemd als scheidingsmotief. Ook de taakverdeling blijkt voor veel respondenten onbevredigend te zijn geweest, overigens op verschillende manieren. Bijna een kwart noemt de verdeling van huishoudelijke taken als scheidingsmotief en 15 procent geeft aan dat de partner teveel werkte. Bijna 30 procent noemt de opvoeding van de kinderen als scheidingsmotief. Of deze motieven meer spelen voor vrouwen dan voor mannen wordt in de volgende paragraaf bekeken.

De vierde groep motieven (problemen met de schoonfamilie en met de vrienden van de ex-partner) wordt het minst vaak als scheidingsmotief genoemd. Toch zijn omgevingsmotieven niet onbelangrijk, want één op de vijf respondenten geeft aan dat problemen met de vrienden van de ex-partner een rol hebben gespeeld bij de scheiding.

In welke mate hangen de motieven met elkaar samen? Om dit te bepalen zijn voor elke groep van motieven somscores gemaakt (in dit geval een telling van het aantal genoemde motieven) en zijn de somscores met elkaar gecorreleerd. Uit de correlatiematrix valt ten eerste op dat alle correlaties positief en significant zijn, maar niet erg sterk (variërend van 0,18 tot 0,38). Dit wijst erop dat de verschillende soorten motieven niet vaak in combinatie met elkaar voorkomen en dat we inderdaad van verschillende typen scheidingen kunnen spreken. Verder valt op dat de sterkste correlaties te zien zijn bij de huishoudelijke motieven. Problemen rond werk, opvoeding en het huishouden gaan zowel samen met relationele problemen als met meer ernstige, gedragsmatige problemen ($r=0,37$ respectievelijk 0,38).

4.1 Sekseverschillen

In Tabel 2 worden alle motieven tevens uitgesplitst naar sekse. De tabel laat zien dat er grote verschillen zijn tussen mannen en vrouwen. In navolging van Jessie Bernards (1976) klassieke onderscheid tussen 'zijn' en 'haar' huwelijk, kunnen we tevens spreken van 'zijn' en 'haar' scheiding. Ten eerste valt op dat vrijwel alle motieven vaker door vrouwen dan door mannen worden genoemd. We denken niet dat mannen minder reden hadden om te scheiden, waarschijnlijk zijn zij gewoonweg wat terughoudender geweest in hun reacties op de vrij persoonlijke vragen over hun scheiding.

Omdat vrijwel alle motieven vaker door vrouwen worden genoemd is het vooral van belang na te gaan waar de verschillen groot zijn en waar minder groot. Relationele motieven worden vaker door vrouwen genoemd dan door mannen, maar in relatief opzicht zijn hier de verschillen het kleinst. Op de tweede plaats komen motieven die te maken hebben met de organisatie van het huishouden. Vrouwen noemen vaker problemen rond de taakverdeling, de uitgaven, de opvoeding en de vrijetijdsbesteding dan mannen. Vanuit de emancipatie-hypothese werd dit ook verwacht. Opvallend is wellicht

dat het teveel werken door de partner vrijwel niet door mannen wordt genoemd, maar wel veel door vrouwen. Vooral het te hard werken van de man is dus een probleem.

De grootste sekseverschillen zijn te zien bij de gedragsmatige motieven. Als we afgaan op de rapportage van de respondent over de ex-partner, is seksuele ontrouw van de man vaker een reden voor de scheiding dan seksuele ontrouw van de vrouw (42 tegenover 32 procent). Dezelfde conclusie komt naar voren als we afgaan op egorapportages (22 procent voor mannen tegenover 11 procent voor vrouwen). Hoewel ontrouw van mannen dus vaker een probleem is, lijkt het niet zo te zijn dat een nieuwe partner voor mannen vaker een argument is om te scheiden dan voor vrouwen. Van de mannen zegt 18 procent dat zij een nieuwe relatie kregen, van de vrouwen is dat 15 procent, een niet-significant verschil.

Ook bij de zwaardere motieven zien we grote verschillen. Het motief 'lichamelijk geweld' wordt slechts zelden door mannen genoemd, mogelijk omdat zij vaker de dader zijn. Bij het scheidingsmotief 'drank- en drugsgebruik door de ex-partner' zien we ook dat het door vrouwen veel vaker wordt genoemd dan door mannen. Dit is vergelijkbaar met onderzoek van De Graaf & Steenhof (1999) die vinden dat vrouwen vaker verslavingsproblemen noemen dan mannen.

4.2 Veranderingen in de tijd

In tabel 3 wordt gekeken of er zich ontwikkelingen hebben voorgedaan in de genoemde scheidingsmotieven. We laten dit voor mannen en vrouwen afzonderlijk zien. Gedurende het tijdvak dat we met onze gegevens bestrijken zijn er belangrijke ontwikkelingen geweest in de motieven die Nederlanders hadden om te gaan scheiden. De ontwikkelingen zijn bij vrouwen sterker geweest dan bij mannen. In deze veranderingen zien we aanwijzingen voor de scheidingsdrempel-hypothese, de psychologiserings-hypothese en de emancipatie-hypothese.

De scheidingsdrempel-hypothese zegt dat de stijgende echtscheidingscijfers en de toegenomen tolerantie ten aanzien van scheiding ervoor hebben gezorgd dat de motieven om te gaan scheiden minder zwaar zijn geworden. Wanneer echtscheiding ongebruikelijk is en door velen wordt afgewezen, moet er echt wat aan de hand zijn voor men beslist te gaan scheiden. Uit onze cijfers blijkt inderdaad dat de zwaardere motieven steeds minder vaak worden genoemd. In de jaren vijftig speelde het motief 'seksuele ontrouw van de man' (volgens vrouwen) mee bij 54 procent van de scheidingen, in de jaren tachtig was dat nog maar 38 procent. Ontrouw van de vrouw (volgens de man) speelde in de jaren vijftig mee in 35 procent van de gevallen. In de jaren tachtig is dit gedaald tot 28 procent. Ook het bijzonder zware scheidingsmotief 'lichamelijk geweld' wordt steeds minder genoemd. Van de vrouwen die in de jaren vijftig scheidden, noemde 45 procent lichamelijk geweld een scheidingsmotief en in de jaren tachtig was dit percentage gedaald naar 21 procent. Bij het scheidingsmotief 'drank- en drugsgebruik' zien we bij de rapportages van vrouwen een lichte daling, maar deze is niet significant.

Hoewel deze bevindingen in het algemeen de drempel-hypothese wel ondersteunen, kan men zich afvragen of de trends niet zijn toe te schrijven aan de eerder genoemde veranderingen in de wetgeving rond echtscheiding. Uit de vergelijking tussen het tweede en derde cohort in Tabel 3 blijkt dat er ook na 1971 nog sprake is van een afname. Dit lijkt in eerste instantie niet te wijzen op een belangrijke vertekening door de wetgeving. Om deze mogelijkheid wat formeler te onderzoeken hebben we additionele logistische regressievergelijkingen geschat voor het noemen van seksuele

ontrouw (van de ex-partner) en het noemen van lichamelijk geweld. Uitgangspunt is het model dat ook voor de toetsing in Tabel 3 is gebruikt, namelijk een model met als onafhankelijke variabelen het scheidingsjaar, opleiding, religie, urbanisatie en levensfase. Mannen en vrouwen zijn hier samengevoegd en er wordt een dummy-variabele opgenomen voor sekse. De resultaten van dit model vergelijken we met twee andere modellen: een model waarin alleen de jaren na 1971 zijn opgenomen en een model waarin alle jaren zijn opgenomen alsmede een dummy-variabele die aangeeft of de scheiding voor of na de wetswijziging plaatsvond. De resultaten van deze modellen staan in Tabel 4.

Tabel 3: Scheidingsmotieven naar sekse en scheidingsperiode: percentage respondenten dat antwoordde "speelde wel mee" of "speelde belangrijke rol" (ongewogen resultaten; N=1718)

	Mannen				Vrouwen			
	1949-1972	1973-1984	1985-1996	Trend ^a	1949-1972	1973-1984	1985-1996	Trend ^a
RELATIONEEL								
Uit elkaar groeien	82	82	77	0	57	75	79	+
Aandacht tekort	70	65	72	0	67	74	81	+
Niet goed kunnen praten	70	65	70	0	69	77	80	+
Persoonlijke problemen van ex	33	41	46	+	55	50	50	0
Seksuele problemen	34	39	43	0	43	44	44	0
Verschillen in smaak en voorkeuren	33	29	28	0	31	33	30	0
GEDRAGSMATIG								
Drank- en drugsgebruik ex	7	12	8	0	39	35	34	0
Lichamelijk geweld	5	8	5	0	45	26	21	-
Seksuele ontrouw ex	35	33	28	-	54	44	38	-
ARBEID EN HUISHOUDEN								
De opvoeding van de kinderen	29	16	24	0	31	30	38	0
Teveel werken door ex	10	6	9	0	8	17	28	+
Verdeling van huishoudtaken	16	13	19	0	15	25	30	+
Vrijtijdsbesteding van de ex	19	18	20	0	47	40	45	0
Uitgaven van ex	31	24	25	0	50	40	39	-
OMGEVING								
Problemen met familie van ex	33	21	18	-	18	16	14	-
Problemen met vrienden van ex	15	20	15	0	11	15	13	0

^a Bij trend wordt aangegeven of een lineair effect van scheidingsperiode statistisch significant is. + of - betekent een significante toe- of afname, 0 betekent geen lineaire trend. Percentages en toetsen zijn met behulp van multivariate logistische regressie gecontroleerd voor de invloed van een reeks andere factoren (zie tekst).

Als we ons eerst richten op het model voor het noemen van seksuele ontrouw, zien we dat het effect van het scheidingsjaar in de periode na 1971 even groot is als in de gehele periode. Ook na de wetswijziging is er dus sprake van een afname in het noemen van overspel. In het derde model is het effect van het scheidingsjaar opnieuw even groot als in het eerste model en is het effect van de dummy-variabele licht positief en niet significant. Dit laat zien dat de afname lineair is en dat er daarbovenop geen discrete afname was in het noemen van overspel na 1971. Gelijksortige analyses zijn uitgevoerd voor het noemen van geweld. De conclusies zijn identiek. In alle drie de modellen is er een sterk negatief statistisch significant effect van het scheidingsjaar. De dummy-variabele

heeft nu wel het verwachte negatieve effect, maar het is statistisch niet significant ($p=0,16$).

De psychologiserings-hypothese wordt ondersteund door de bevinding dat vrouwen bij meer recente scheidingen de motieven 'uit elkaar groeien', 'tekort aan aandacht' en 'niet goed kunnen praten' vaker noemen dan bij vroegere scheidingen. Bij vrouwen gescheiden in de periode 1949-1972 noemde bijvoorbeeld 69 procent het niet kunnen praten als een motief voor de scheiding, terwijl dit percentage bij meer recent gescheiden vrouwen is toegenomen tot 80 procent. Voor drie andere indicatoren (persoonlijke problemen van de ex-partner, smaakverschillen en seksuele problemen) is er geen bewijs voor de psychologiserings-hypothese. Deze redenen zijn vrouwen niet vaker gaan noemen.

Tabel 4: Logistische regressie-analyses van het noemen van seksuele ontrouw van ex en lichamelijk geweld op het scheidingsjaar en andere variabelen (ongewogen resultaten; $N=1718$)

	Seksuele ontrouw ex genoemd			Lichamelijk geweld genoemd		
	Alle jaren	Jaren na 1971	Alle jaren	Alle jaren	Jaren na 1971	Alle jaren
Jaar van scheiding	-0,028**	-0,030**	-0,031**	-0,036**	-0,027**	-0,027**
Jaren na 1971 (vs. eerder)			0,199			-0,440
Thuiswonende kinderen (vs. geen)	0,259*	0,225~	0,256	0,548**	0,529**	0,554**
Leeg nest (vs. geen)	0,143	0,120	0,143	0,769	-0,106	-0,100
Vrouw HBO/WO (vs. lager)	-0,079	-0,054	-0,086	-0,237	-0,146	-0,221
Respondent kerkelijk (vs. niet)	0,032	0,044	0,029	0,137	0,226	0,150
Niet stedelijk (vs. stedelijk)	-0,008	-0,015	-0,010	0,200	0,164	0,205
Vrouw (vs. man)	0,470**	0,459**	0,470**	1,695**	1,581**	1,697**
Constante	1,385**	1,601*	1,505**	-0,195	-0,876	-0,562
Chi-kwadraat	49	39	50	167	127	169
Df	7	7	8	7	7	8
N	1705	1601	1705	1703	1599	1703

~ $p < 0,10$, * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Bij mannen is er veel minder ondersteuning voor de psychologiserings-hypothese. De enige statistisch significante trend is dat mannen in toenemende mate persoonlijke problemen van de vrouw zijn gaan noemen als een motief van de scheiding. Wellicht dat dit een reactie is op de tendens van vrouwen om meer relationele problemen te noemen. Mannen zelf noemen deze relationele motieven niet vaker. Hoewel de trends bij vrouwen een duidelijk bewijs zijn voor de psychologiserings-hypothese, moeten we aantekenen dat ook in de jaren vijftig en zestig relationele motieven al belangrijker waren dan de andere motieven.

Ook de emancipatie-hypothese vindt een ondersteuning in de gegevens. De trends vinden we zoals verwacht vooral terug in de scheidingsmotieven van vrouwen. Vrouwen noemen steeds vaker het 'teveel werken door de ex-partner' en 'de verdeling van taken in het huishouden' als reden om uit elkaar te gaan. Deze bevindingen zijn consistent met de gedachte dat voor vrouwen de waarde van het huwelijk steeds minder berust op de rollenscheiding van man en vrouw. Dat de man teveel werkt, wordt bij 28 procent van de scheidingen uit de jaren tachtig genoemd als scheidingsmotief, tegen 8 procent bij scheidingen in de jaren vijftig en zestig. Een zelfde trend is er voor de verdeling van huishoudtaken. Problemen rondom de taakverdeling werden in de jaren vijftig en zestig

nog maar door 15 procent van de vrouwen als scheidingsmotief genoemd tegen 30 procent in de jaren tachtig.

4.3 Verschillen naar levensfase

De genoemde scheidingsmotieven blijken sterk samen te hangen met de levensfase waarin de scheiding heeft plaatsgevonden (zie Tabel 5). We maken een onderscheid in scheidingen van (meestal jonge) kinderloze paren, scheidingen van paren met thuiswonende kinderen en scheidingen van (meestal oudere) paren met uitwonende kinderen (de lege nest fase).

Tabel 5: Scheidingsmotieven naar levensfase op het moment van scheiding; percentage respondenten dat antwoordde "speelde wel mee" of "speelde belangrijke rol" (ongewogen resultaten; N=1718)

	Kinderloos	Met kind thuis (jongste kind < 18)	Leeg nest (jongste kind > 18)	Toets*
RELATIONEEL				
Uit elkaar groeien	77	78	81	0
Aandacht tekort	72	75	65	0
Niet goed kunnen praten	71	75	65	*
Persoonlijke problemen van ex	45	48	41	0
Seksuele problemen	42	43	35	0
Verschillen in smaak en voorkeuren	31	32	30	0
GEDRAGSMATIG				
Drank- en drugsgebruik ex	18	20	19	0
Lichamelijk geweld	9	15	8	*
Seksuele ontrouw ex	33	38	35	*
ARBEID EN HUISHOUDEN				
De opvoeding van de kinderen	-	28	16	*
Teveel werken door ex	10	16	11	*
Verdeling van huishoudtaken	21	23	14	*
Vrijtijdsbesteding van de ex	27	32	28	*
Uitgaven van ex	31	40	34	*
OMGEVING				
Problemen met familie van ex	19	18	8	*
Problemen met vrienden van ex	15	15	14	0

* Bij de toets wordt aangegeven of een of meer contrasten statistisch significant zijn (op 5% niveau). Percentages en toetsen zijn met behulp van multivariate logistische regressie gecontroleerd voor de invloed van een reeks andere factoren (zie tekst).

Vergelijking van de scheidingsmotieven in Tabel 5 laat zien dat paren met thuiswonende kinderen een duidelijk groter aantal motieven noemen dan andere paren. Motieven die door paren met thuiswonende kinderen vaker worden genoemd zijn het gebruik van geweld, seksuele ontrouw, het te hard werken van de partner, de verdeling van huishoudelijke taken en het uitgavenpatroon. Er zijn vrijwel geen verschillen tussen kinderloze paren en paren in de lege nest fase.

Kortom, bij gescheiden paren met thuiswonende kinderen was er meer aan de hand dan bij paren die in een andere levensfase uit elkaar gingen. In eerste instantie lijkt dit een bevestiging van de drempel-hypothese. Immers, scheiden als de kinderen nog jong zijn is (nog steeds) ongebruikelijk en dus zal er meer mis moeten zijn wil men uit elkaar gaan. Aan de andere kant hebben de verschillen ook te maken met het feit dat als er thuiswonende kinderen zijn, er meer aanleiding is voor problemen.

Het leven samen wordt immers niet alleen leuker, maar ook zwaarder als er kinderen moeten worden opgevoed.

4.4 De rol van opleiding, religie en stedelijkheid

Opleiding, religie en stedelijkheid zijn belangrijke determinanten van een uiteenlopende reeks demografische gedragingen en doorgaans worden deze variabelen dan ook gezien als centrale moderniseringsindicatoren. Hoog opgeleide, niet-kerkelijke personen uit de grote stad zijn zoals bekend de voorlopers (De Feijter, 1991) geweest in de 'Tweede Demografische Transitie'. Het zijn de mensen die laat trouwen en laat kinderen krijgen, ongehuwd samenwonen voor het huwelijk, werk en kinderen combineren en uiteindelijk ook een hoger scheidingsrisico hebben. Op grond hiervan zou men verwachten dat er voor 'moderne' scheidingen andere motieven worden opgevoerd dan voor 'traditionele' scheidingen. Deels lazten we dit al af aan de historische ontwikkelingen in de scheidingsmotieven. Inderdaad blijken de zwaardere motieven steeds minder te worden genoemd en worden andere motieven, met name relationele motieven, wat vaker genoemd.

Tabel 6 laat echter zien dat scheidingen van moderne mensen maar weinig anders zijn dan andere scheidingen. De overeenkomsten in het scheidingsproces tussen hoog en laag opgeleiden, tussen stad en platteland en tussen kerkelijk en onkerkelijk, zijn over het algemeen groter dan de verschillen. Als er al verschillen zijn, komen zij het duidelijkst naar voren bij de vergelijking van de scheidingsmotieven van de hoge en lage opleidingsgroepen. Hierin vinden we enige ondersteuning voor de psychologiserings-hypothese. Hoog opgeleide paren noemen vaker 'uit elkaar groeien', 'verschillen in smaak en voorkeuren' en 'persoonlijke problemen' als reden voor de scheiding, terwijl lager opgeleide paren vaker praktische zaken noemen, zoals geld, vrijetijdsbesteding en drankgebruik. Hier lijkt dus niet zozeer sprake van variatie in de zwaarte van de scheiding, als wel in de aard daarvan. Hoger opgeleiden richten zich meer op de psychische aspecten van de relatie, lager opgeleiden meer op de praktische of tastbare kant. Wellicht spelen verschillen in financiële omstandigheden hierbij een rol. De verschillen naar kerkelijkheid en stedelijkheid zijn zwakker en minder systematisch, maar wijzen hier en daar wel in dezelfde richting als de opleidingsverschillen. Kerkelijke paren noemen bijvoorbeeld vaker onenigheid over uitgaven als probleem en stedelingen rapporteren vaker communicatie-problemen. Erg systematisch zijn deze verschillen overigens niet.

Tabel 6: Scheidingsmotieven naar opleiding, religie, en urbanisatie: percentage respondenten dat antwoordde "speelde wel mee" of "speelde belangrijke rol" (ongewogen resultaten; N=1718)

	Opleiding vrouw			Respondent kerkelijk			Urbanisatie paar		
	Laag	Hoog	Toets ^a	Niet	Wel	Toets ^a	Stad	Dorp	Toets ^a
RELATIONEEL									
Uit elkaar groeien	76	82	*	79	76	0	78	79	0
Aandacht tekort	74	73	0	73	74	0	74	72	0
Niet goed kunnen praten	73	74	0	70	76	*	74	67	*
Persoonlijke problemen van ex	45	52	*	46	48	0	47	46	0
Seksuele problemen	42	43	0	43	41	0	42	42	0
Verschillen in smaak en voorkeuren	31	34	*	30	32	0	32	31	0
GEDRAGSMATIG									
Drank- en drugsgebruik ex	20	15	*	18	20	0	19	19	0
Lichamelijk geweld	13	10	0	11	13	0	12	14	0
Seksuele ontrouw ex	37	35	0	36	37	0	36	36	0
ARBEID EN HUISHOUDEN									
De opvoeding van de kinderen	26	33	*	29	26	0	27	27	0
Teveel werken door ex	13	14	0	14	13	0	13	16	0
Verdeling van taken	21	23	0	22	21	0	21	22	0
Vrijtijdsbesteding van de ex	31	26	*	27	33	0	30	29	0
Uitgaven van ex	39	30	*	34	40	*	37	38	0
OMGEVING									
Problemen met familie ex	19	14	*	17	19	0	18	20	0
Problemen met vrienden ex	16	11	*	14	16	0	15	16	0

^a Bij de toets wordt aangegeven of het contrast statistisch significant is (op 5% niveau). Percentages en toetsen zijn met behulp van multivariate logistische regressie gecontroleerd voor de invloed van een reeks andere factoren (zie tekst).

5 Conclusie

In deze conclusie vatten we eerst de bevindingen nog eens samen. Hoe zijn scheidingsmotieven in de loop der tijd veranderd? Heeft de toename van het aantal scheidingen geleid tot minder zware scheidingen, of is er eerder sprake van een verandering van het ene type scheiding naar een ander type scheiding? Uit onze landelijk representatieve gegevens over scheidingen in de periode 1949 tot en met 1996 blijkt dat sommige zware motieven om te scheiden in betekenis zijn afgenomen, met name geweld en seksuele ontrouw. Daarentegen zijn de meeste relationele motieven juist belangrijker geworden, zoals uit elkaar groeien, aandacht tekort en niet goed kunnen praten. Deze trends wijzen zowel op drempelverlaging als op psychologisering. Ook zien we dat vrouwen vaker de verdeling van huishoudtaken en het teveel werken van de man zijn gaan noemen als scheidingsredenen, hetgeen duidelijk wijst op emancipatietendenzen.

Maakt het uit of er kinderen in het spel zijn? Ja, de fase waarin een paar uit elkaar gaat heeft een sterke invloed op de scheidingsmotieven. Als er minderjarige kinderen zijn, worden meer motieven genoemd en zijn er meer conflicten rondom de scheiding (en niet alleen over de kinderen). Kinderloze paren en paren in de lege nest fase verschillen in deze opzichten niet. In deze patronen zien we een bevestiging van de drempel-hypothese: scheiden met thuiswonende kinderen komt maar weinig voor, maar als het voorkomt, is er ook meer mis.

Hebben de drie bekende moderniseringsfactoren—een hoge opleiding, onkerkelijkheid en wonen in de stad—een invloed op het scheidingsproces? Dit blijkt wat

minder duidelijk het geval te zijn. We vinden wel enige ondersteuning voor de psychologiserings-hypothese in de verschillen tussen hoog en laag opgeleiden wat betreft de motieven om te scheiden. Hoger opgeleiden noemen vaker relationele argumenten, lager opgeleiden vaker praktische. Een soortgelijk, maar zwakker patroon vinden we terug als we kerkelijken en niet-kerkelijken vergelijken.

Ten slotte richten we ons op de bijdrage die de hier gepresenteerde bevindingen leveren aan onze kennis over de oorzaken van echtscheiding. Eerder betoogden we dat kennis over de motieven van mensen niet noodzakelijkerwijze inzicht geeft in de oorzaken van echtscheiding. Toch is het informatief om mensen te vragen hoe ze terugkijken op de achtergrond van hun scheiding. Daarbij zijn enkele belangrijke ontwikkelingen duidelijk geworden. Echtscheiding is normaler geworden en affectieve problemen zijn tegenwoordig voldoende om een huwelijk te verbreken. Ook emancipatoire ontwikkelingen en het toenemend belang van de 'gevoelshuishouding' komen duidelijk tot uiting in de scheidingsmotieven. Dat zou ook kunnen betekenen dat sociaal-structurele oorzaken van echtscheiding in de toekomst minder belangrijk worden. Veel van de drempels om uit elkaar te gaan waren van sociaal-structurele aard, zoals financiële afhankelijkheid, huisvestingsproblemen en afkeuring in de gemeenschap. Nu deze drempels lager zijn geworden, is wat erover blijft wellicht in toenemende mate terug te voeren op het psychisch functioneren van het huwelijk.

Literatuur

- Bellah, R.N., Madsen, R., Sullivan, W.M., Swidler, A. & Tipton, S.M. 1985
Habits of the heart: Individualism and commitment in American life. New York: Harper & Row.
- Bernard, J. 1976
The future of marriage. Toronto: Bantam Books.
- Berrington, A. & Diamond, I. 1999
'Marital Dissolution among the 1958 British Birth Cohort.' *Population Studies* 53:19-38.
- Brinkgreve, C. & Regt, A. de 1999
'Mannen, vrouwen en kinderen.' Pp. 209-244 in N. Wilterdink & B. van Heerikhuizen (red.), *Samenlevingen; een verkenning van het terrein van de sociologie*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- De Rose, A. 1992
'Socioeconomic Factors and Family Size as Determinants of Marital Dissolution in Italy.' *European Sociological Review* 8:71-91.
- Diekmann, A. & Klein, T. 1991
'Bestimmungsgründe des Ehescheidungsrisikos.' *Kölner Zeitschrift für Soziologie and Sozialpsychologie* 43:271-290.
- Feijter, H. de 1991
Voorlopers bij demografische veranderingen. 's-Gravenhage: NIDI.
- Graaf, A. de & Steenhof, L. 1999
'Relatie- en gezinsvorming van generaties 1945-1979.' *Maandstatistiek van de Bevolking*, December, 21-37.
- Jong, A. de 1999
'Trouwen en scheiden: lichte restauratie op komst.' *Maandstatistiek van de Bevolking*, Juni, 8-16.
- Kalmijn, M. 1994
Gehuwd of ongehuwd: Ontwikkelingen en verklaringen van samenwonen sinds de Tweede Wereldoorlog.' *Sociale Wetenschappen* 37:34-64.
- Kalmijn, M. & Graaf, P.M. de 1998
Survey Scheiding in Nederland 1998 [databestand]. Universiteit Utrecht: Sociologie/ICS
- Kalmijn, M., Graaf, P.M. de & Uunk, W. 2000
Codeboek Scheiding in Nederland 1998. Utrecht: ICS Occasional papers and Document Series, ICS Codebooks- 40.
- Lesthaeghe, R. & Kaa, D.J. van de 1986
'Twee demografische transitie?' *Boekaflevering Mens en Maatschappij* 61:9-24.
- Lippe, T. van der & Niphuis-Nell, M. 1994.
'De taakverdeling thuis 1975-1990.' *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken* 10:266-279.
- Manting, D. 1993
'Welke vrouwen maken een echtscheiding mee?' *Maandstatistiek van de Bevolking*, Februari, 18-29.

- Poppel, F. van & Beer, J. de 1991
 'Het effect van veranderingen in de echtscheidingswetgeving op het echtscheidingscijfer: een toepassing van interventie-analyse.' *Maandstatistiek van de Bevolking*, Juni, 27-35.
- Sociaal en Cultureel Planbureau 1996
Sociaal en cultureel rapport 1996. Den Haag: Staatsuitgeverij.
- Sociaal en Cultureel Planbureau 1998
Sociaal en cultureel rapport: 25 jaar sociale verandering. Den Haag: Staatsuitgeverij.
- South, S.J. & Lloyd, K.M. 1995
 'Marital alternatives and marital dissolution.' *American Sociological Review* 60:21-35.
- South, S.J. & Spitze, G. 1986
 'Determinants of divorce over the marital life course.' *American Sociological Review* 51:583-590.
- Tas, R.F.J. 1989
 'Echtscheidingen in Nederland, 1950-1987.' *Maandstatistiek van de Bevolking*, Maart, 20-22.
- Vellenga, S.J. 1995
 'Tussen preutsheid en permissiviteit: Ontwikkelingen in de protestantse moraal in Nederland.' *Amsterdamse Sociologisch Tijdschrift* 22:511-534.
- Waite, L. J. & Lillard, L.A. 1991
 'Children and marital disruption.' *American Journal of Sociology* 96:930-953.
- Weeda, I. 1991
Echtscheiding: Een regenboog van ervaringen. Baarn: Bosch en Keuning.
- Zeegers, W. 1988
Andere tijden, andere mensen: De sociale representatie van identiteit. Amsterdam: Bert Bakker.